

Dersi János emlékezete.*

1830–1890.

Mélyen tisztelt közönség! Kedves ifjak!

Az emlékezés nagy erő egy nemzet életében. Nélküle sivár és vigasztalan volna ez az élet. Nem láthatni azt, miként teremtették meg a múlt küzdelmei, az ősök fáradozásai számunkra a jelent: annyit tenne, mint nem érezni, elfelejteni a kötelességet, a melylyel mi a jövő nemzedéknek tartozunk. Pedig ez a kötelesség a nemzeti élet egyetlen tartalma; a lelkesedésnek, az új erőfeszítésnek kiapadhatatlan forrása. Illik tehát önmagunkhoz, illik főképp az ifjúsághoz, hogy emlékezete szárnyain visszazállva a múltba, eszményeket keressen ott magának. Eszményeket, a melyekért lelkesedni tudjon; eszményeket, a melyekben szive, lelke rajongását megtestesítve lássa. A melyekben föltalálja mindazt, a miért a romlatlan ifjúi szív bevülni tud: a nemes önfeláldozást, a szeplőtlen önzetlenséget, a történeti nagyságot és dicsőséget. Eszményeket, melyeknek képviselőit életükben megbecsülni, halálukban megsíratni és emlékülben megtisztelni szent kötelesség.

Eszményeket keresni indulok én is most a múltba. De nemcsak tisztán eszményeket, mint ideális elveket akarok hangoztatni, hanem a nemes eszményeknek, a magasztos erényeknek megtestesült mintaképét, Dersi Jánost, egyik nagy jóltevőnket czélom a magyar ifjúság elé állítani, az ő működését és hatását föltüntetni, érezhetővé és fölfoghatóvá tenni. De midőn a megtisztelő bizalom folytán szavakat kell keresnem a kégyeletnek, érzem, hogy igénytelen ajkaim nem lehetnek avatott tolmácsolói e nagy egyházas férfiú érdemdús életének, kinek

* Felolvasatott a székelykereszturi unitárius gymnasium jóltevőinek május hó 21-én (áldozó-esütörtökön) tartott emlék-ünnepélyén.

nagy neve ma ajkainkon forog, s ezerek hálás szívében dicsőül, ki áldozatkészségével egyházunk életének legválságosabb pillanatában a nemzeti művelődés lámpáját meggyújtotta, hogy fentartsa azt a hitet, hogy a nemzetet és egyházat egy jobb jövő várja, azt a reményt, hogy a haza sorsa felderül.

Különös rokonszenv s nagyrabecsülés melegíti lelkemet oly férfiú emlékének felújításánál, ki a szerénység, s komoly férfiaság mintaképe volt, ki a nagyzási hóbort minden jelenségtől irtozott, s esendben visszavonúlva, de annál hasznosabban működött a haza s egyháza javára. Szükséges ily szerény és komoly munkások érdemeit méltányolva felemlíteni, főleg ebben a korban, mely folytonos és kimeríthetetlen jubileumokban, díszlakomákban, fáklyás-zenékben, ezifra bandériumokban, mely a mosolygó ég, a hajnal s estalkony, a szivárvány, a díszkertek, s hínes rétek ragyogó színeit selyemre, gyapjura s pamutra varázsolja, s e bővös szövetekkel pazarúl beborítja a gyarló emberi testet; ily beteg viszonyok közt, a nemzeti fényűző s kérkedő szokások ily áramlatában, sokszorosan jól esik kiemelni egy esendes, de fáradhatatlan hazai és egyházas munkás érdemeit, ki életében az anyagi jólétre, a külső tökélyre vezető törekvéseknek szolgált, csak azért, hogy halála után, ezáltal a belső tökélyt, az erkölcsi és szellemi magasabb műveltséget, az eszményt szolgálja, az ész- és erkölestan, a történet vezető s lelkesítő tanuságai, s a költészet nemesítő, kedély- és szívtápláló nectárja által.

Dersi János 1830-ban, annak az érdekes kornak küszöbén született, melyre már az új hajnal fénye kezdett derengeni; ifjúságát abban a lelkesült időben élte át, midőn a nemzet tepeteg ónálmaiból fölébredve, az életét megmentő haladás üdvös munkáiba fogott; abban a duzzadó életerőtől feszülő nemzeti élettavaszbán, midőn a nemzeti ébredés napsugaras hajnalán, nagyratörő lelkesüléssel, az anyagiság szennyétől tiszta kezekkel ölelték fel hazánk nagyjai az eszményképeket. Ő is e szép kornak, az ébredés verőfényes hajnalának, az új Magyarországot teremtő eszmék kultusza korának lelkesültségét átérezte; ennek a lelkesült idealizmusnak meleg levegőjében az ő lelkét is áthatta az erős nemzeti érzés és a meleg fajszeretet. A nem-

zeti ébredés eme korszakából vette meggyőződéseit, ösztöneit, kötelességérzetét, s ezek az eszmék, ezek az alapérzelmelek vezették egész haláláig.

Már 18 éves korában, alig, hogy középis kolai tanulmányait befejezte, a hazafias érzéstől és lángoló hazaszeretettől áthatva, beállott huszárnak, s Bem, Kmety és Guyon táborában, mint közvitéz, végig küzdötte a magyar szabadságharcot. Az itt szerzett katonai pontosság és bátorság egész életére nagy befolyással volt.

A szabadságharcz szerenesétlen kimenetele után nővérét, atyját és később édes anyját is elveszítvén, nem volt kedve tanulmányait tovább folytatni, sem pedig hivatalt vállalni, hanem a haza sorsa és a családi gyász oly életpályára terelték, a melyen fájdalomra enyhületet találhatott, magának biztos állást és függetlenséget szerezhetett, s hazájának használhatott. Éppen ezért a gazdasági pályát választotta, s mint takarékos, fáradhatatlan gazda oly tetemes vagyonra tett szert, mely által legnagyobb egyházi jóltevőink díszes sorába emelkedett, s halhatatlanná tette nevét, emlékét a hazában, az egyházban.

Tisztán a haladási eszmék iránti rajongó szeretetének köszönhető az, hogy egyházunk dicsőségéhez hozzáadta saját életének dicsőségét, nevét és életét határkövül állítá fel egyházunk történetében, s világitó fáklyául az emberi haladás ösvényein. Ezért ragyogó név az ő neve mi nekünk, melynek hallatára megdobban a szív, emelkedik a kebel, s érezzük, hogy vala melyes halvány sugár az ő sugárkévéiből visszaesik mi reánk is, mert az ő tudatába, sőt érzelmi világába is belevéste magát a nagynevű egyházi uttörőknek diadalmas sikere.

Egyházunk életében a múlt küzdelmeinek nagy és keserves emlékei adták meg az ő lelkének az archimedesi pontot: nagygyá, gazdaggá tenni azt az egyházat, melynek szenvedése a múltban fénylőbb dicsőség, mint másoknak diadala, mert e szenvedésekben a hűségnek, az állhatatosságnak, a meggyőződés hajlíthatatlan szilárdságának, a bizó hitnek, a ragaszkodó reménységnek a teljességében ragyogó naphoz hasonlóan világitó példáját látjuk. S bár az ő szíve is kezdetben tele kétség-gel, rettegéssel, szorongó félelemmel, gyötrelmes bizonytalansággal vergődött, értelmét még sem ejtette foglyul a homály, hanem a megújító igazság fényénél a természet világában s a

lélek életében kristálytisztának látta azt a képet, melyet egyházunk jövő életéről magának megalkotott.

Hitének ebben az eszményében megtalálta álláspontját, melynek oltára: a *kölcsönös szeretet* és *áldozatkészség* volt. De a szerzett szomorú tapasztalatok mellett felismerte egyházunk anyagi hiányait, s megtanulta, hogy az ő eszményei: a kölcsönös szeretet és áldozatkészség nem köztulajdon, hanem csak szórványosan egyesek ritka erénye. És ekkor föllobbant, megfogamzott lelkében geniusa sugallatából az erkölcsi és anyagi erő kifejtése szükségének szent érzete, mely egyedül az alapos nevelés és okszerű gazdaság megalapításában lelheti vágyainak érvényesítését.

Belátta, hogy a nemzeti műveltségnek erős és mély gyökeret kell lebecsátania a néprétegek szívós talajába, ha egy új ezredév viharaival sikeresen daczolni akar. A magyar nemzeti állam megizmosodását a magyar faj értelmi és erkölcsi fajsúlyának erősítésével vélte elérhetni, s azt öntudatosan csak a kultúra szelid és nemesítő eszközeivel, okos és tervszerű tevékenységgel, a szellemi és erkölcsi tökély követendő példáival lehet elérni, egyetértvén gróf Széchenyi Istvánnal abban, hogy „a szólás még korántsem érzés; a nyelvnek pengése még korántsem dobogása a szívnek és ekként a magyarul legékesebben szóló is korántsem magyar még.”

Az ő világa volt ez az eszmekör. Ennek számára adta oda életét, ennek oltárára vitte rendkívüli szorgalmát, buzgó-ságát gazdasági téren. Ez tette az ő egészét olyanná, a milyen volt egy hatalmas törzsé, a melynek gyökere, sudara, ágai, mind kifejlődnek hatalmas, imponáló teljességben, összhangban; csak egy hiányzott róla: a lombnak zöldje és a mi ezzel együtt jár: a madár dala.

A lombnak zöldje, a boldog családi élet iránti reménysége csak álom maradt, mert az egymás iránti gyűlölség kiméletlen kézzel alig három év multán, szerte dulta a rózsafüzért, melyhez kötötte egyéni boldogságát, — s az elveszett kép helyére, odatette egész szívének oltárára egyházának képét. Szomorú vigasztalás az egyénnek, de az élet sokkal gyakrabban építi tönkrezúzott egyéni örömök romjaiból a közérdek csarnokait, mint gondolnók.

Az összedúlt családi élet romjai között földi vigasz után

nézett. Csakhamar megtalálta a *hitben* és a *haladás kultuszában*. Belátta, hogy a *vallás* az, mely a földi nyomor salakjából kiemelve, a szellemet ég felé emeli, s éltető reményt nyújt egy jobb jövőhöz; a *nevelés* az, mely a közértelemiséget s ezzel a közjólétet folyton gyarapítja, erőt s tehetséget fejt a serdülő nemzedékben, s erős oszlopokká edzi a hajlékony, gyenge vesszőket, melyekre biztos jövőt lehet alapítani. Lelkében ez a hit összeolvadt a haladás eszméjével, a munka az ideállal, a szív a bölcseséggel. Szívében, lelkében ezeknek az eszméknek megváltó, győző ereje vezérelte egész életében, s kész volt megküzdeni Szibériának jegével, a Szaharának nap-hevével, csak hogy nemzete élet-folyásában az unitárius egyház jövőjét, hiveinek szellemi haladását egy lépéssel előbbre vihesse.

Élt lelkében a szépnek, a jónak, tökéletesnek hármonikus eszménye, mely terveiben, alkotásaiban szövétnekül szolgált. E hármonikus eszmény hatása mellett támadt lelkében az ideál, — egy egész életet szentelni a közérdeknek, s annak kapcsán nagygyá tenni egyházát és annak iskoláit, hogy azok czélszerű rendezés és fejlesztés által egymást erősítve, s összhangzatosan egy czél felé törekedve, elősegítsék a művelődést a nép minden rétegében.

Ez indította arra, hogy összes hagyatékának felét a székelykeresztúri középiskolának hagyományozza, hol legnagyobb volt a szükség, legsürgősebb a segedelem. Középiskolánknak létérdeke s jövő emelkedése forgott koczán, bár a közvélemény és közóhaj megnyilatkozása alapján ez iskolának nemcsak eddigi állapotában fentartására, hanem tovább fejlesztésére is az egyházi buzgóság mindig meghozta a maga áldozatát. Még életében intézetünk teljesebbé tételére, a VI.-ik osztály felállítására 20 ezer koronás alapítványt tett, s ugyanennyit ajándékozott még az erdélyi magyar közművelődési egyesületnek is.

Hagyományának többi részéből intézetünk évenként 20, kolozsvári testvérintézetünk pedig 15 székely ifjút részesít évi 200 koronás ösztöndíjban, s ezáltal ugyanannyi székely ifjút ölel gondozó karjaiba, hogy a bennök oly gazdagon elrejtett ritka szép tehetségeket felszínre hozza és magasabb küldetéséhez juttassa, s e révén a hazának, az anyaszentegyháznak mívelt, derék embereket neveljen.

E bőkezű hagyományával tette lehetővé sok szegény uni-

tárius ifjú jellemének megszilárdítását és szellemi tehetségeinek kifejlesztését; az egyház kebelében ápolni az erkölcsi érzéket, művelni az értelmet s fegyelmezni az akaratot.

Mint *ember*, a dicsvágyó, hiú, zajos szerepet nem kereste; s bár költészet volt egész élete, ifjúságának tavaszán kedélyvilágát a képzelet és eszményítés bájos sugaraival az nem aranyozta be: nem az ő világa, nem az ő jövője volt az. De azért dolgozott azzal az aczélos, minden akadályt leküzdő kitarással, a mely jellemében feküdt, s a mely neki mindenben gyakorlati sikert biztosított.

Tanult, dolgozott folyvást, szünet nélkül, csüggedetlenül, edzette testét-lelkét, de a folytonos munkában, küzdelemben csak jelleme szilárdult meg, s mellett jó szívű, meleg érzelmű maradt; az életharcz, mely annyi született galambot alakít át karmoló s fosztogató ölyvűvé, annyi ártatlan kis gyíkot mérges kígyóvá, nem tett kárt sem jelleme tisztaságában, sem szíve gyöngédségében.

Kora fiatalságától élete végéig az összhang, egyensúly, hasznosság férfia, a szív és elme közszeretettü embere volt, kinek életét a tántoríthatatlan kötelességérzet, munkakedv, életjózsanság, egyforma hűség a hazai és egyházi tűzhely iránt, széppé tudták tenni. Érzelme mindig nemes és állandó, gondolkozása folyvást komoly és okos volt. Egész élete bizonyosságot tesz a mellett, hogy ő komolyan, következetesen művelte a termő föld barázdáit, jól aratva munkája után.

Példányképe volt a kimagasló kötelességérzetnek és munkaszeretetnek, társadalmi téren pedig a tündöklő tisztességnek és becsületességnek. Egész élete az összhang teljességében állott előttünk. Meggyőződésekkel, gondolatokkal és törekvésekkel telített egyéniség volt.

Nemes élete, annak fejlődése és kisugárzása olyan volt, mint jóltevő nap, mely éltetett, táplált és melegített; szerény és szende volt, mint a hold, mely mint a pompás rózsza illatot terjesztett, a jótékonyság átható illatát, de rejtőzni szeretett, mint a bűvő s fényt kerülő ibolya.

Életének alig volt zordon tele, mert az ő szelleme, ez a munka-táplálékaiban gyönyörködni tudó lélek, e jó tettekben

élő szív minden zordonsága mellett is, mindig tavasznak tudta tekinteni jelenét, melynek virágait s gyümölesait fogékony kebelével élvezte, igazolva Herdert, ki szerint „a munka a vérnek balzsama, s az erénynek forrása.“

Át tudta érezni ezrek nyomorát s reményeit, s lelkesedni tudott mindnyájunk javáért, könnyezni tudott a szenvedőkkel, s meleg szívének ez a dobogása biztosít neki hervadhatatlan koszorút.

Fenhordott fejével, emelt homlokával a fenyőhöz hasonlított, mely egyenesen emelkedik fölfelé, s nem görnyed meg, inkább kettétörik a vihar ereje előtt, s nem volt benne egy parányi sem a lenge nád-szellők után hajló gyengeségből. De azért a művelt ember modorát egy perczig sem tagadta meg, mivel nála a rendíthetetlen elvszilárdság gyöngéd szelidséggel és szeretetreméltóság komoly tekintélyességgel összhangzatosan párosult.

Nemes és állhatatos lelke, az igazságért és jóért lángoló szíve tiszta fényben mutatkozott mindig. Csak egy életöröme, egy szerelme, egy világa volt: a *munka*, mint rengeteg buzgalmu tevékenységének termékenyítő, fejlesztő ereje, melynek gazdag gyümölesét hazája, egyháza kulturális fejlődésének és jólétének előmozdítására adta teljes mértékben.

Egész életét, távol a nap érdekeitől és szenvedélyeitől, föladataitól és fáradalmaitól, oly csendes magányban töltötte el, melynek tiszta légköre lelki egészségének ép oly hathatós óvószere és elevenítő tényezője volt, mint a hegyesúcsok vagy tengerpartok szellőinek fuvallata, mely a kifáradt testnek és túlesigázott idegeknek új erőt és rugékonyságot kölcsönöz.

Ebben a csendes magányban sohse foglalkozott a halál eszméjével, mert szeretett élni. Nem gondolt arra soha, hogy a halál ott van por-teli légben, szédítő illatban, lánggal égő vérben, szerelmes sóhajban, vágyakat, álmokat kergető léleknek minden érverésében. Nem gondolt a halálra soha, mert még akkor is élni akart, mikor élete nem volt egyéb, mint vegetálás; gondolkozni akkor is, midőn agya megtagadta a működést; dolgozni akkor is, a mikor az életerő dermedése megsibbasztotta kezét.

Tudjuk, hogy a virág, ha nyit, gyümölesöt hoz, megért: jön a hervadás; madár, ha fészke volt, szeretett és dalolt: elnémult ajaka.

Igy jelent meg nála is 60 év multán, 1890-ben a halál, hogy ez isteni erő, a természet lelke, kibékítse az anyag és a szellem közt folyó elkeseredett harcot, hogy elnémitsa a nemes életet, átvegye tüzét, s önmagába gyűjtsa fel, mint örök erőt, örök meleget, hogy más irányu tevékenységben tovább hasson.

Most ott pihen a marosvásárhelyi köztemetőben. Sírja ölébe nem hat le a napi zaj. Álmodik az életről, melynek nehéz rögeit öntudatosan, hűségesen dolgozta le, melynek örömeiből csekély része volt, tudván, hogy az egész élet sem nem agyönyör ágya, sem nem a szenvedések kinpadja, hanem a kötelesség teljesítés száraz, tikkasztó útja.

S ha én most oda lépnék amaz arczképhez, melyről jószágos lényének egész varázsával mosolyog felénk Derzsi János mása. . s letörve mellőle egy zöldelő ágat — innen az ország végpontjáról, a székelyföld reményeinek, az ifjúságnak a nevében letehetném gyöngéd kézzel a vásárhelyi porok felé: ez az egyszerű kis galy kedvesebb volna a nagy halottnak minden babér-koszorúnál, mert nemcsak azt sugná meg elköltözött szellemének, hogy a székelykereszturi unitárius gymnasium a haladás és fejlődés útján áll, de azt is, hogy nemsokára a VI.-ik gymnasziális osztály fölállításával úgy lesz, a mint ő álmodta, ő remélte, ő óhajtotta s lángeszü alkotásaival előkészítette volt. Az ő nagyszabású egyházi és honpolgári tevékenységének legmagasabb becsvágya, legfőbb célja és vezéreszméje a közel jövőben megvalósúl, mert az akarat és törekvések egysége aranylánczczal fűzi ma egymáshoz intézetünket és egyházunkat. A mai szép napnak, a mai kegyeletes megemlékezésnek ez a legfőbb jelentősége.

Ime egyházunk egyik nagy jótevőjének tiszteletreméltó képe! Ti nemes törekvésü ifjak, a magyar hazának reményei! vegyetek róla példát, s róla vegyen mértéket becsvágyatok. Ne riadjatok vissza a nehéz munkától, melyet le kell győznötök a nemes, önzetlen pályán; munkátoknak szép jutalma lesz a teljesített kötelesség emelő tudata, az emberiség és haza önzetlen szolgálatában szerzett nemes és büszke önértet.

Veletek ma biztos, nyugodalmas révpartban horgonyoz a

magyar állam és unitárius egyház hajója. Tárva elöttetek a nemzeti haladás, emberi művelődés minden kincse. S a jövő számon fogja kérni, mivel, mennyivel raktátok meg e hajót, mely most kedvező széllel indulhat egy újabb ezredév felé.

Mi a győzelemre felkészülve bocsátunk titeket nagy feladataitok elé... tudományban, erkölcsben, tanúságos és lelkesítő példákban kezetekbe adva a lobogót, melynek vásznán ott ragyog a három jelszó: Isten, haza és király.

Emlékezzetek! Mert a jelen, mely nem érti meg a multat, elveszti a jövődőt, mert munkája kiesik a nemzet történetének folytonosságából.

Idézzétek fel Dersi János emlékét szívetek öln, hogy lelketek tisztábbá, szellemetek erősebbé, szerelmetek forróbbá, bizalmatok és hitetek hazánk és egyházunk hivatásában, életerejében, jövőjében szilárdabbá legyen!

Érezzétek át, hogy nekünk kicsinyeknek az ő ihletére, az ő önzetlen és kitartó, bölcs és lelkes, magyar és művelt szellemére, önfeláldozó és áldozatkész törekvésére szükségünk van! Ő élete munkájával egyházunk, nemzetünk sorsát irányította, útját a századok uttalan tengerén megmutatta.

Benne és általa betelt a próféta szava:

„Halhatlanok bírója az idő;
Csak akkor tudjátok meg, hogy mi ő,
Ha elmerülnek hosszú századok,
S hozzá hasonlót még nem láttatok.“

Az a koszorú, melyet Sándor János gymnasiumunk érdekes igazgatója tizenhárom évvel ezelőtt néhai nagyjóltevőnk ravatalára helyezett a szívünkben élő hála, kegyelet és emléke iránti tisztelet jeléül, nem hervadott el még, mert az ő áldáson ható élete örökéletű, hervadhatatlan koszorú.

Szívünk ma is az ő szívével érez, mely elporlott, de érzelmei, mint a virágnak illata, messze szállanak, élnek, éltetnek. Jegyezzétek meg kedves ifjak! ez a teremő lélek diadala a halál felett.

Tanuljatok tehát Dersi Jánostól, s ne hagyjátok meghalni őt, kit örök emlékezet illet.

DR. SZOLGA FERENCZ.

Spears Róbert élete és működése.

(1825—1899.)

Az ulsteri unitárius társulat a jelen évben Belfastban egy 62 lapra terjedő kis könyvet adott ki a néhainak igen jól talált képével. Címe: „Spears Róbert emlékezete“. E kis mű és saját személyes ismeretségem alapján — mint a ki 1870—1872-ig élveztem az ő lekötelező szivességét Londonban -- igyekezni fogok egy hű képet rajzolni e rendkívüli emberről. Az ő élete nagyon tanulságos. Abból megtanulhatjuk, hogy hitbuzgóság, igazi lelkesedés, kitartó munkásság és jézusi szeretet által milyen hasznos tagja lehet bárki az emberi társadalomnak. A néhai nem született unitáriusnak, de lelkesebb apostola az unitárius vallásnak a ködös Albionban nálánál nem volt. Mily heves védelmezője volt az unitárius névnek, mikor Angliában némelyek az unitáriusok közül más nevet akartak felvenni, az bámulatos!.. Spears a külföldi missiónak nagy pártolója volt; különösen a magyar unitáriusokkal nagyon rokonszenvezett.

Az emlékkönyv elején e sorok állanak: „Spears Róbert mindkét földtekén levő számos barátjainak, kik emlékeznek reá s elismerik az ő munkásságát: az örökké tartó szeretet és mély hála jeléül ajánltatik az ő szellemében“.

Az utolsó lapon pedig, Londonban, a *High-gate*-i unitárius templomban a szószék mellett a falba helyezett emléktáblára vésett következő felirat van:

„Állították ez egyházközségnek a tagjai szeretetük jeléül, Spears Róbertnek, ez egyház alapítójának és első lelki pásztorának. Itten lelkészkedett életének utolsó felében 14 évig, hirdetve, terjesztve hazájában és külföldön élő szóval, tanácsal, irásban és példaadással az új testamentumnak egyszerű keresztény igazságait. Szül. 1825. sept. 25. megh. 1899. febr. 25. „És felöltöze az igazságot, mintegy pánczélt... és buzgósággal volt körülövezve“.